

TANZİMAT HAREKETLERİ KARŞISINDA ÂŞIK SEYRÂNÎ

*Eyüp AKMAN**

ÖZET

Âşık Seyrani, 1800-1866 yılları arasında yaşamıştır. Aslen Kayseri Develilidir. Hayatı boyunca üç padişah dönemi görmüştür. Bunlar III. Selim, II. Mahmut ve Abdülmecit dönemleridir. Özellikle son iki padişah dönemi, gençlik ve olgunluk dönemine rastlar. Seyrânî, II. Mahmut döneminde hız kazanan, Abdülmecit döneminde Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla resmiyet kazanan yenileşme ve batılılaşma hareketlerine karşı halkın duygularına tercüman olmuş, toplumda gördüğü sosyal aksaklıkları ve çarpıklıkları padişahattan bile çekinmeden pervasızca dile getirmiştir.

Seyrani, klasik edebiyatta hiciv, halk edebiyatında taşlama adını alan türde oldukça başarılıdır. Bu durum biraz da onun mizacıyla alakalıdır.

İstanbul'a mesleğini icra etmek için gelen Seyrani, devrin her aşığı gibi saray aşıklarının arasına katılmayı arzu etmiştir. Fakat bu arzusu gerçekleşmemiştir. Bundan dolayı olsa gerek saray erkanını özellikle sadrazamları keskin bir dille hicvetmiştir.

Seyrani'nin saraya karşı bu kadar sert tavır almasına başka bir sebep olarak da Yeniçeri teşkilatının kaldırılmasını gösterebiliriz. Bektaşiliğe meyilli olan Seyrani de diğer Bektaşî şairleri gibi bu teşkilatın kaldırılmasını kabullenememiş bundan dolayı saraya menfi tavır almıştır.

Seyrani'nin şiirlerinde on dokuzuncu yüzyılın sosyal, ekonomik hayatını bulmak mümkündür. Özellikle Tanzimat ve Islahat hareketleri neticesinde ülkenin düştüğü durum, saray tarafından lüzumu olmaksızın yapılan sınırsız harcamalar, halkın yeniliklere ayak uyduramaması, bizzat padişahların bir batılı gibi davranması, kadıların rüşvet alarak adalet mekanizmasının çökmesi onun şiirlerinde hicvedilmiştir.

Bu araştırmamızda Tanzimat hareketleri ve bunların halka nasıl yansıdığı Seyrânî'nin şiirlerinden hareketle anlatılacak ve dönem hakkında bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Seyrânî, Tanzimat hareketleri, II. Mahmut, Sultan Abdülmecit

* Doç. Dr., Kastamonu Ü. Eğt. Fak. İlköğretim Böl. Sınıf Öğrt. ABD. El-mek: eakman@kastamonu.edu.tr

ASHIK SEYRÂNÎ AGAINST TANZİMAT (REFORM) MOVEMENTS

ABSTRACT

Ashik Seyrani lived between the years 1800 and 1866. He was originally from Develi, Kayseri. He saw three thrones in this whole life. These are; III. Selim, II. Mahmut and Abdülmecit. His teenage and adulthood ages were in last two ones. Seyrani, expressed the emotions of the society against the innovation and westernization movements which were developed in II. Mahmut era and formalized with political reforms in Abdülmecit era. Moreover, he didn't hesitate to depict faults and irregularities that he saw in the society without any fear from the sultan.

Seyrani is considerably successful in the literary genre which is called "irony" in the classical literature and "satire" in the folk literature. This is somewhat related to his nature and character.

Having come to Istanbul to pursue his profession, Seyrani, like his contemporaries, had a yearning for joining the poet-singers of the court. But, his desire did not come true. That was most probably the reason why he severely satirized the court officials, particularly the grand viziers.

Another reason why Seyrani had such a firm stand against the court was the disbandment of the Janissaries. Like the other Bektashi poets, Seyrani who had a tendency towards Bektashism could not accept the disbandment of the Janissaries, and therefore took a negative stand against the court.

Social and economic life of the nineteenth century is likely to be seen in the poems of Seyrani. The situation of the country after the Reform movements, extravagant spendings of the court, people's failure in keeping up with the newnesses, Sultans' personally adopting a Western way of living, and corruption of the judiciary due to judge's involvement in bribery were particularly satirized in the poems of Seyrani.

In this study, Reform movements and how these movements reflected on the society will be put into words with reference to poems of Seyrani and the era will be evaluated.

Key Words: Ashik Seyrânî, Reform Movements, II. Mahmut, Sultan Abdülmecit.

Giriş

Eski edebiyat adını verdiğimiz klasik edebiyatta hiciv adı verilen edebî türün halk şiir ve edebiyatında karşılığı "taşlama"dır. Hiciv konusundaki başarısından ve cesaretinden dolayı Seyrânî Nef'i'ye benzetilebilir. Fakat Seyrânî, Nef'i gibi kaza oklarına kurban gitmemiş, kendisini korumasını bilmiştir.

Bu çalışmamızda, Seyrânî'nin Tanzimat hareketleri karşısında aldığı tavır ve bu tavrın "taşlama" adını verdiğimiz şiirlerine nasıl yansıdığı üzerinde durulacaktır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Halk edebiyatında taşlama “kişilerin kusurlarını yahut gülünç taraflarını alaylı bir dille ele alan ya da toplumla ilgili olayları eleştiren şiire verilen ad”dır. Günümüz edebiyatında ise “satir” veya “yergi” anlamlarına karşılık gelir.

Taşlamalar aslında âşığın mizacıyla ilgilidir. Genellikle haksızlığa karşı sessiz kalamayan, günlük hayatta karşılaştıkları olumsuz ve gülünç durumları herkese duyurma gereği duyan âşıklar bu türün başarılı örneklerini vermişlerdir. Taşlamalar birer sosyal hiciv olmalarının yanı sıra güldürücü olmaları bakımından da dikkate değerdir.

Halk şiirinde ismi geçen hemen bütün âşık veya şâirler muhakkak taşlama türünde şiir söylemiştir. Fakat bunlardan bazıları Seyrânî gibi, taşlamalarıyla ön plana çıkmaktadır.

Taşlamalar ana hatlarıyla beş grupta toplanabilir:

- 1-Kişilerle ilgili taşlamalar,
- 2-Toplumla ilgili taşlamalar,
- 3-Felek ve kaderle ilgili taşlamalar,
- 4-Tabiatla ilgili taşlamalar,
- 5-Hayvanlarla ilgili taşlamalar(Kaya 2010:696).

Seyrânî'nin¹ taşlamalarına geçmeden önce onun yaşadığı dönemi ve İstanbul hayatını iyi tahlil etmek gerekir. Seyrânî, doğumunu 1800 kabul edersek, üç padişah görmüştür: III. Selim, II. Mahmut ve Abdülmecid. Seyrânî bu padişahlardan son ikisini İstanbul'da bulunduğu yıllarda görmüştür. Onun 1832'de İstanbul'a gittiği bilinmektedir(Yüksel 1987:2).Fakat İstanbul'da ne kadar kaldığı belli değildir. Bir şiirinde “Yedi yıl eğlendi kaldı Seyrânî” dese de biz bu sürenin daha uzun olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Seyrânî, padişah Abdülmecid devrinde yapılan bütün yenilikleri yakından takip etmiş ve bunları şiirlerinde dile getirmiştir. İstanbul'dan uzakta kalan bir insanın orada meydana gelen olaylara bu kadar yakın vâkıf olması güçtür.

Seyrânî'nin İstanbul'a geldiği yıllarda âşıkların çalıp söylediği kahveler ve semai kahveleri vardı. Âşıklar bu tür kahvelerde, özellikle Tavuk Pazarı Kahvesi'nde, ağa paşa konaklarında kendilerine yer bulur, hayatlarını sürdürürlerdi. Hepsinden önemlisi âşıklara asıl kol kanat geren bizzat saray olmuştur. II. Mahmut'tan itibaren âşıklar sarayda rağbet görmüşler ve çalıp söylemişlerdir. Hatta 20-30 âşık bizzat saraydan maaş almış ve sultanın huzurunda fasıllar yapmıştır. Bunlardan İstanbullu Âşık Hüseyin 1834'ten 1861'e kadar Tavuk Pazarı'ndaki âşıklara reislik etmiş ve 13 yıl saraydaki âşıkların başında bulunmuştur. Daha sonra bu reislik görevini Beşiktaşlı Gedâ devralmıştır(Artun 2001:41).Sultan Abdülaziz'in bizzat kahveye giderek âşıkları dinlediğini de bilmekteyiz(Düzgün 2005:54).

İstanbul'da âşıklara gösterilen bu hürmeti duyan Anadolu âşıklar da bu hürmet ve kazançtan istifade etmek için payitahta gitmişlerdir. Bu gidenlerden bazıları, Emrah ve Dertli, mevcut olanaklardan fazlasıyla nasiplenirken, bazıları da umduğunu bulamamıştır. Bu sonunculara örnek olarak Âşık Seyrânî'yi verebiliriz. Nitekim bir şiirinde Seyrânî, İstanbul'da beyin paşanın çok olduğunu, bu şehre “kâr” için geldiğini fakat yine de derdine bir çâre bulamadığını açıkça dile getirmiştir²:

İstanbul dediğin dağdır meşedir

İçinde eyleşen beydir paşadır

¹ Seyrânî ile ilgili mufassal ve yeni bilgiler almak için bkz. Betül Aydoğdu, Türk Edebiyatında Seyrânî Olgusu, Develili Seyrânî ve Eserleri (İnceleme-Metin),Doktora tezi , EÜ. SBE., Kayseri 2011, Danışman: Prof.Dr. İsmail Görkem

² Burada örnek olarak verdiğimiz şiirler Hasan Avni Yüksel'in kitabından alınmıştır.

Doksan bin mahalle yüz bin köşedir
Çarşısı pazarı şâre İstanbul

Dünyanın yokuşu düzü sendedir
Bütün güzellerin özü sendedir
Yedi düvellerin gözü sendedir
Âlem sana gelir kâra İstanbul
Yedi yıl eğlendi kaldı Seyrânî
Bütün tahsil etti ilmi irfanı
Sendeyken her türlü mürüvvet-kânı
Bulmadın derdime çâre İstanbul s.81

Seyrânî'nin şiirlerini anlamlandırabilmek için Osmanlı'nın son dönemlerinde yapılan yenilik ve ıslahatlara bakmak, yani tarihî bilgilerimize bir göz atmak gerekiyor.

Her ne kadar Osmanlı Devleti'nin batı ile ilk teması XVIII. asır başlarına rastlasa da asıl temas ve yenilikler III. Selim (1789-1807), II. Mahmut (1808-1839) ve Abdülmecid (1839-1861) devirlerinde görülür.

Âşık Seyrânî'nin gençliği Sultan Mahmut zamanında geçmiş, ömrünün son yarısında da Abdülmecid devrini görmüştür. Şiirlerinde her iki devri anlatan mısralara rastlanmaktadır. Bu dönemleri sırasıyla tahlile çalışalım.

a-II. Mahmut Dönemi (1808-1839):

III. Selimden sonra 1808 yılında tahta oturan II. Mahmut'un yaptığı en büyük icraat şüphesiz Yeniçeri Ocağı'nı kaldırması olmuştur. Sürekli, sebepli sebepsiz kazan kaldıran bu kurum, padişahları zor durumda bırakmaktaydı. Bu teşkilatı ortadan kaldırmak çok zordu ve radikal bir karar gerektiriyordu. Bu zor kararı, II. Mahmut, 1826 yılında yine yeniçerilerin bir isyan çıkarması üzerine vermiştir. Yeniçeriler, isyanlarına sebep olarak da padişahın batılı tarzda yeni bir ordu kuracağını ve bu ordunun "gavur icadı" olacağını gösterirler. Bu sebeple ayaklanan yeniçerilerin isyanı sert bir şekilde bastırılır. Bu olaya tarihte "Vak'a-yı Hayriye" adı verilir. Kurulan bu yeni ordunun adı "Asakir-i Mansure-i Muhammediye"dir.

Yeniçeri ordusunun ortadan kaldırılması, onlarla her zaman işbirliği yapan ulema sınıfı ile Bektaşileri de sindirdi. Geleneğe göre Hacı Bektaş, yeniçerilerin pîri sayıldığı için, yeniçeriler arasında bu tarıkata mensup bulunanlar çoğunlukta oldukları gibi, ocağın dışındaki Bektaşiler de yeniçerilerle çok yakın temasta idiler (Akyüz: 9). Bektaşilerin içinde âşık ve şâirler de vardı. Bu âşık ve şâirler doğal olarak yeniçeri ocağını kaldıran iradeye karşı çıkmışlardır. Bektaşî şâiri olduğu kesin olmasa bile Bektaşîliğe karşı bir meyli olan Seyrânî'nin de başta padişaha ve devlet ricaline karşı menfî bir tavır takınması bununla izah olunabilir.

II. Mahmut devrinde başka yenilikler de yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Yalnız erkekleri kapsayan ilk nüfus sayımı, ilk resmi gazete olan Takvim-i Vekayi'nin çıkarılması (1831), Rüştîye adlı ilkokulların açılması ve ilköğretimin mecbur kılınması, muhtarlık teşkilatı, posta ve karantina daireleri, kılık kıyafette yapılan değişiklikler (ceket, pantolon ve fes), ilk buharlı vapurun devletçe satın alınması, pasaport usulünün ihdası, belli başlı yenilikler arasında sayılabilir. Bu yıllarda saray, Avrupa saraylarına göre tanzim edilir, vezir ikametgâhlarında Avrupalı mobilya

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

ve Avrupa eşyası yer alır. Beyoğlu'nda garp usulü lokanta, kahve ve oteller açılmaya başlar. Resmi müesseselere hükümdarın askeri merasimle kendi resmini astırması da dedikodulara sebep olmuştur(Tanpınar 1997: 68-70).

O yıllarda yapılan her yenilik “gavur icadı”, yeniliği yapanlar da “dinsiz” olarak nitelendirilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilanından evvel Osmanlı Devleti uzun süren savaşlarla ve sık çıkan isyanlarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bundan dolayı yönetimde bir takım zaaflar görülmeye başlamıştır. II. Mahmut tahta oturduğunda etrafında güveneceği kimse yok gibidir. Özellikle de sadrazamlara güvenemiyordu. Ülkeyi, mesuliyetsiz, siyasi terbiye ve tecrübeleri az insanlar yönetiyordu. Asıl mesuliyeti taşımayan bu insanların devlet işlerinde sahip oldukları nüfuzdan şikâyetçi olan halk, bu gözdelere çok defa taşsız padişah lakabını vermişti. Bunlar memleketi haraca kesmişti. Etrafına topladığı insanlarla bütün yenilik ve değişme fikirlerine şuurulu bir şekilde karşı gelen ve her tedbiri, isyan, katil ve hatta yangın ile karşılayan bu teşekkül, son zamanlarda devlet müessesesini bütün hürriyetlerden mahrum etmiştir(Tanpınar 1997: 64-67).

Halk âşık ve şâirleri kendi dönemlerinde meydana gelen olaylara kayıtsız kalamazlar. Bu olaylar toplumu ve fertleri derinden etkileyen olaylar olunca da taraf olmak zorunda kalırlar. Bu devirde kılık kıyafet alanında yapılan değişikliklerin başında fes gelir. 1828 yılında padişah II. Mahmut ülke genelinde fes giymeyi zorunlu kıldı. Toplum ve fertler için mühim bir değişiklik olan bu olayı bazı âşıklar padişah'tan yana taraf olarak övgüyle karşılamışlar ve fesi öven şiirler yazmışlardır. Bunların başında Dertli ve Erzurumlu Emrah³ gelmektedir. Fakat Seyrânî'de bu tür yenilikleri medh eden ifadelerle rastlamıyoruz. Sadece onun buharlı vapura karşı yelkenlileri özlediğine dair bir dörtlülüğü var elimizde⁴:

Süleyman'dır kuş dilinden söyleyen

Her Süleyman kuş dilinden bilir mi

Ateş vapurunu icad eyleyen

Yelken açub yel kadrini bilir mi s.70

b-Abdülmecid Dönemi(1839-1861):

Abdülmecid henüz 17 yaşında iken 1839 yılında babası II. Mahmut'un yerine tahta geçer. Kendinden evvelki şehzadeler gibi sarayda kapalı bir eğitim görmemiş, iyi yetişmiş, zeki bir gençtir. II. Mahmut devrinde başlayan yenilikleri sürdürmüştür. Onun padişah olduğu sırada Hariciye Nazırı Reşid Paşa'dır⁵. Reşid Paşa, “gençliğinde muhtelif vazifeler dolayısıyla yaptığı seyahatlerle memleketi, kendi neslinden olanlara ve sonradan yetişenlere nazaran çok yakından tanıdığı ve ihtiyaçlarını öğrendiği gibi, sık sık müzakereler için gittiği Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın yaptığı yenilikleri yakından görmüş ve nihayet elçilikte bulunduğu Paris ve Londra'da geçirdiği zamanlarda Avrupa'yı iyi tanımıştı(Tanpınar 1997:139).

Böyle bir birikime ve batılı nüfuza sahip olan Reşid Paşa, genç ve tecrübesiz padişahı Tanzimat'ı ilan ettirmeye razı eder. Batılı devletlerin de telkin ve baskıları sonucu Tanzimat Fermanı Reşid Paşa tarafından 3 Kasım 1839'de ilan edilir. Bu fermanla padişah, kendi yetkilerini kısıtlıyor, azınlıklara büyük haklar veriyor “asırlarca içinde yaşadığı bir medeniyet dairesinden çıkarak, mücadele halinde bulunduğu başka bir medeniyetin dairesine girdiğini ilan ediyor, onun değerini açıkça kabul ediyordu”(Tanpınar 1997:129).

³ Emrah'ın “püskül” redifli şiirini fese övgü için yazdığı bilinmektedir(Akman 2011:95)

⁴ Seyrânî'nin şiirleri dikkatli bir gözle incelendiğinde onun eskiye karşı bir özlem duyduğu açıkça hissedilir. Özellikle “ağlar” redifli semaisinde bu özlem görülür.

⁵ Reşit Paşa hakkında mufassal bilgi almak için bkz. (Kaynar 1985).

Bu fermanın sonra sosyal hayatta Avrupâî tarzda pek çok değişiklikler meydana geldi. Tanzimat ricalinin muhitlerinde başlayan yenilikler yavaş yavaş halkın arasına sokulur. Yazın Tarabya’da, Büyükdere’de görülen ecnebi kıyafet ve adetlerini Müslüman halk, artık sık sık gidip gelmeye başladığı Beyoğlu’nda kışın daha yakından görür. Garp hayatının unsurları taklit ve moda sayesinde gündelik hayatımıza girerler. Beyoğlu’nda umuma açılmış Avrupakârî müesseseler, terziler, manifatura tüccarları, tuvalet eşyası ve mobilya satan dükkânlar Müslüman halkın daha sık uğradığı yerler olur(Tanpınar 1997:131).

Bu yeniliğin fikri tarafını Reşit Paşa idare ediyordu. Şekle ait kısımlarını terviç (destekleyen) eden ise genç hükümdardı. Az çok Fransızca okuyup söyleyen, piyano çalan, tiyatroyu ve garp musikisini seven, Fransızca resimli gazetelerden hoşlanan genç Abdülmecid her gün bir yeniliğin peşinde idi(...)Hususi hayatında ise elinden geldiği kadar alafranga yaşayış tarzını tercih ediyordu(Tanpınar 1997:132). Hatta 1856 yılında Fransız elçisinin verdiği bir baloya katılarak baloya giden ilk padişah olma özelliği taşır. Padişahın yabancı bir devlet elçiliğinde yapılan ve kadınlı erkekli eğlenilen bir toplantıya gitmesi, softalar arasında dinsizlikle ve Frenk hayranlığıyla vasıflandırılmıştı(Akyüz:20).

Medeniyet değiştiren Osmanlı Devleti’ndeki bu değişimi insanlar anlamakta güçlük çekerler. Özellikle eskiye sıkı sıkı bağlı olanların işi daha zordur. Âşık Seyrânî Osmanlı’da neler olup bittiğini anlamakta güçlük çekenlerden biridir. Bu halini şöyle dile getirir:

Âlemde bir devir dönüyor amma
Devr-i İngiliz mi Frenk mi bilmem
Halli âsân değil müşgil muamma
Zulm-i zâlim göğe direk mi bilmem s.86

Seyrânî’nin ölümünden dört yıl sonra, 1870’te Ziya Paşa da tıpkı Seyrânî gibi devirden şikâyet edecektir. Terkib-i Bent’inde:

Milliyeti nisyân ederek her işimizde
Efkâr-ı Firenge tebâiyet yeni çıktı

Yani “her işimizde milli benliğimizi unutarak batı düşüncesine körü körüne bağlılık yeni çıktı”, diyecektir.

Fütursuzca yapılan harcamalar zaten çökme durumuna gelmiş ekonomiyi bir hayli zorlar. Buna rağmen başta padişah ve erkânı harcamalarda sınır tanımazlar. Hiç gereği yokken batılı tarzda saraylar ve köşkler yapılır ve içleri yine aynı tarzda döşenir. Sultan Abdülmecid devrinde yapılan saraylardan biri de Yıldız Sarayı’dır. Padişah, daha evvel o civarda yapılmış olan köşkları yıktırması ve onlardan daha güzel olan “Kasr-ı Dilküsa” isimli köşkü 1842 yılında annesi Bezm-i Âlem Vâlide Sultan için yaptırmıştır. Şâşâlı bir görünümü olan Dolmabahçe Sarayı da 1856 yılında, yine Abdülmecid zamanında tamamlanmıştır. Eski sarayları beğenmeyip yenisini yaptıran Sultan Abdülmecid için Seyrânî şunları söyler:

Herkes belasını azdı da buldu
İnsanda evvelki sadakat noldu
Eski sarayları beğenmez oldu
Yere sığmaz oldu sultan olanlar s.113

Osmanlı Devleti’nde pervasızca yapılan bu harcamalar ekonomik sıkıntıları bir hayli artırmıştır. Tanzimat dönemi mali sıkıntılarla başlamıştır. Bundan dolayı sık sık paranın değeri

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

düşürülmüştür. Hatta daha da ileri gidilerek kâğıt para çıkarılmıştır. Bu paralar basılı olmayıp elle yazılmış ve mühürlenerek taklitlerinden ayır edilmesi sağlanmıştır. Böylelikle piyasada birkaç farklı çeşit para dolaşmaya başlamıştır. Bundan dolayı 1844 yılında mâdeni paraların ayarı bir kararname ile belirlenir. Buna göre kenarı kırılmaz sikkeler çıkarılır(Çadırcı 1997:179).

Para üzerinde yapılan bu değişiklikleri Seyrânî:

“Bozuldu sikkenin tu[n]cuna kaldık” s.79

diyerek tenkit eder. Kesilen sikkenin zaman zaman kalbının yani sahtesinin çıktığı da görülmüştür. Bunu anlamak için de mihekk adında bir taştan yararlanılır. Seyrânî bu olayı da şu sözleriyle anlatır:

Kesdiğin sikkenin kalbı çıkmasa

Çalub mihengine sinaman beni s.71

Böyle bol harcamaya para yetiştiremeyen devlet ricali başka para kazanma çareleri aramıştır. Tanpınar bu konuda şöyle söyler: “Devlet adamları bol ve “mütevfi” (dolgun) maaşlara, aidata, ihsanlara rağmen, hiç olmazsa hediye şeklinde suistimallerle kendi masraflarının altından ancak kalkabiliyorlardı. Birdenbire teşekkül eden ve çoğu damat olan bu “memur aristokrasisi”, hayat şekillerini muhafaza edebilmek için daima bir iki vazifenin sahibi olmak mecburiyetinde idiler”(Tanpınar:1997:136).

Bu mecburiyetlerinden olsa gerek bir takım memurlar özellikle sadrazamlar adeta halkı haraca bağlayıp zulmetmişlerdir. Seyrânî kesin olarak isim zikretmese de, o devirde sadrazam olanların kim olduğu bellidir.⁶ Abdülmecid döneminde pek çok sadrazam görev yapmıştır. Bunların arasında altı defa görev alıp bırakan gözde sadrazam, Mustafa Reşit Paşa’dır.1846 ile 1858 yılları arasında fasılalar halinde sadrazamlık yapmıştır. Devrin şairleri tarafından övülen hatta “medeniyet resûlü” diye göklere çıkarılan Sadrazam Mustafa Reşit Paşa’yı Seyrânî, isim vermeden yerer. Seyrânî aşağıdaki dörtlüklerinde ülkenin genel durumunu pek güzel ifade eder:

Küçük lokma ile dolmaz avurdu

Ne yaman insanı kasdı kavurdu

Cihanın külünü göğe savurdu

Geçti sadârete hayvan olanlar s.112

Seyrânî şu dizelerinde, başa geçen sadrazamların değerlerinin düşük olduğunu söyler ve açıkça onlara “köpek” diyerek hakaret eder:

Buğday unu beğenmiyor enikler

İplikten aşağı düştü ipekler

Hep sedire geçti köpekler

Hânedan ayakta hizmet ediyor s.122

Yine şâirimiz o dönemde yönetimde bulunan muhtardan vezire kadar herkes tarafından zulüm gördüğünü söyler:

⁶Rast gele yapılan batılılaşma hareketlerinden Tanzimat’ı ilan eden Mustafa Reşit Paşa sorumlu tutulmuş ve döneminde yenilik karşıtları tarafından şiddetle tenkit edilmiştir. Buna mukabil Tanzimat döneminde “alafranga sadrazam” olarak bilinen Mehmet Emin Ali Paşa da Reşit Paşa’dan sonra Bab-ı âlinin ikinci diktatörü olarak kabul edilir(Ortaylı 1987:189).

Balmumun yandırıp bezire kadar
 Aradım beşirden nezire kadar
 Yokladım kızirden vezire kadar
 Bana zulmetmedik zâlim kalmadı s.60
 Seyrânî'ye göre sadece sadrazamlar değil bütün ülü'l-emir yani yönetimde bulunan herkes merhametsiz ve şeytana uymuştur:
 Müşkölüm halledin ehl-i zamirler
 Tutar mı altunun yerini demirler
 Merhametsiz olan ülü'l-emirler
 Korkarım şeytanın iltizâmında s.32

Seyrânî'nin şiirlerinde hedef gösterilen diğer memur tipi de kadılardır. Kadıların her devirde rüşvet aldığı, bazı insanları kayırdığı bilinmektedir. Fakat bu durum, son asırda daha da belirgin hale gelmiştir. Ayrıca kadıların bilgisizliği, cahilliğini de buna ilave etmeliyiz. On dokuzuncu yüzyılın başlarında “Kadıların “hediye”, “bahşiş” ve benzeri adlarla kendileri için çok miktarda parayı kural dışı vergi dağıtma defterlerine eklediklerini görmekteyiz. Bunun dışında dönemin kadıları, gördükleri davalardan da rüşvet alarak haksız haklı, haklıyı haksız gösterdikleri gibi bazen de haklı çıkardıklarından da “mahsul-ı def” ya da “resm-i def” adında para aldıkları” bilinmektedir(Çadırcı 1997:82).

Kadıların bu keyfi, hukuk dışı uygulamaları ve cahilliği pek çok fıkraya da konu olmuştur. Bir Bektaşî fıkrası şöyledir: “Bektaşinin oturduğu mahallenin müezzini vefat etmiş. Yerine pek cahil ve acemi bir müezzini gelmiş. Yeni müezzini ezan okurken sarığının içinden bir kâğıt çıkarırmış. Ona baka baka ezan okumaya başlarmış. Bektaşî, cehaletin bu derecesini hazmedememiş. Komşulardan bir ikisine söylemişse de meseleye kimse alaka göstermemiş. Nihayet Bektaşî gidip kadıya şikâyet etmeye karar vermiş. Bektaşî mahkemeye gitmiş. Önünü kavuşturarak Kadı'nın odasına [girmiş]

-Esselamü aleyküm diye selam vermiş.

Kadı hemen elini koynuna daldırmış. Bir kâğıt çıkarmış, derhal gözlüğünü gözüne takmış. Kâğıda bakarak:

-Ve aleykümselam, deyince Bektaşî fena afallamış fakat çarçabuk kendini toparlamış:

-Bir şikâyetim vardı ama kadı efendi, sizin kâğıda bakmadan selama mukabele edemediğinizi görünce artık o şikâyetten vazgeçtim deyip dışarı çıkmağa mecbur kalmış.”(Yıldırım 1999:201).

Seyrânî'nin şiirlerinde de kadıların rüşvet almalarından, şeriat kurallarının bilinmemesinden ve halkın cahilliğinden bahsedilir:

Rüşvet ile yazar hakim hücceti
 Hüccet ile alır kadı rüşveti
 Halk bilmiyor dini, şer'i, sünneti s.79
 Bir başka dörtlüğünde de Seyrânî şeriat hükümlerinin garip kaldığını ve kadı ile müftünün rüşvet aldığını söyler:
 Niçün garîb oldu hükm-i şeriat

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 7/3, Summer, 2012

Kadının müftünün yediği rüşvet

İçkide zinada cahile nevbet

Vermiyor hafız-ı Kur'an olanlar s.110

Yaşadığı devirde padişah'ta bile adaletin kalmadığını açıkça dile getirir Seyrânî:

Pâdişah-ı dîn-i devletde adâlet kalmadı

Arzuhâlim sunmağa bende cesâret kalmadı s.163

Adaleti düzeltmek için yeni mahkemelerin kurulmasının da bir işe yaramadığını, rüşvetin çeşme gibi aktığını, kazların ise kadılara adeta uçarcasına rüşvet olarak verildiğini şu dördlükte ifade eder:

Meclis-i mahkeme ihdas olduğu⁷

Çeşme-i rüşvetin akmaklığından

Kaza bela ile âlem dolduğu

Kazların kadıya uçmaklığından s.103

Seyrânî aşağıdaki dördlüklerde de kadı ve müftüleri yalancı ve şeytan olarak nitelendirir:

Hiç kimse kimsenin gayretin gütmez

Anınçün Hak sözün dutub işitmez

Meyhaneye gider camiye gitmez

Kadısı müftüsü şeytan olanlar s.111

Sanma zengin bir gün olur kudurur

Malı ile günah kiri yudurur

Müftü müderrise “beli” dedirir

Söğütte kavakta biter nar dese s.56

Seyrânî, söylediği bu sözlerin abartı olduğunu düşünebilecek olanlara da:

Adalet istenmez zulüm olmasa

Çarık ayak sıkamaz güneş sıkmasa s.71

diyerek cevap verir.

Seyrânî'nin şiirlerinde bazen tam tarih de verilir. 1849 yılında yazdığı/söylediği şu şiiri de zamandan şikâyet ve İslam'dan uzaklaşma ile ilgilidir:

Eyvah fukaranın beli büküldü

Meded ticaretin gücüne kaldık

Eyiler alemden göçtü çekildi

⁷ Tanzimat'tan önce Osmanlı'da şeriat, cemaat ve kapitülasyonlardan yararlanan devletlerin mahkemeleri olmak üzere üç mahkeme vardı. Tanzimatla birlikte bunlara ticaret karma mahkemesi ile asliye karma mahkemesi ilave edilmiştir(Karal 1983:174).

Bizler zamanenin piçine kaldık s.79

Sene bin iki yüz altmış beş tamam

Okunur ezanlar boş bekler imam

Seyrânî bu nutkun sonu vesselam

İnanın dünyanın ucuna kaldık s.79

Tanzimat’a kadar yapılmış her yeniliğe karşı çıkan insanlar bu fermanın sonra seslerini daha da yükseltmişlerdir. Özellikle bu devrin devlet adamları, alışık bulundukları yetkilerini çok daralttığı, keyfî hareketlere engel olduğu için, bu fermana muhalif olmuşlardır. Özellikle adalette şeriat sisteminin ve maarifte de medrese sisteminin koruyucuları olan ulema sınıfı, menfaatlerine ters düşen durumlarda her türlü yeniliğe karşı çıkıyor ve yenilikçileri “dinsizlik”le suçluyorlardı (Akyüz: 14).

Tanzimat’ın ilanının halka nasıl yansıdığını Seyrânî’nin şiirlerinde gördük. Devrin bu olumsuzluklarını Seyrânî ancak sazı ve sesiyle dile getirebilmiştir. Tepkilerini sazdan daha güçlü silahlarıyla gösterenler de olmuştur. Nitekim 14 Eylül 1859 tarihinde mevcut düzen ve sosyal şartlardan rahatsız olan yüksek rütbeli bazı askerlerle onlara destek veren ulema sınıfı, devrim veya darbe olarak adlandırılabilir bir isyan başlatmışlardır. “Kuleli Vak’ası” olarak bilinen bu isyanın görünen amacı Tanzimat Fermanı’na karşı verilen bir tepki olmasına rağmen asıl amaç padişahın tahttan indirilmesidir.⁸

Sonuç

Bu kısa araştırmamızda, Âşık Seyrânî’nin hiciv oklarından nasibini alan yönetici sınıftan söz ettik. Seyrânî’nin hicivleri şüphesiz bunlarla sınırlı değildir. Onun, toplumun her kesimine karşı söyleyecek bir sözü vardır. Özellikle gösteriş için ibadet eden sofular, sonradan türeyen kabadayılar, dini, şeriatı bir kenara bırakıp alenî bir biçimde meyhanede içki içen sarhoşlar, yaramaz insanlar, bunlardan bazılarıdır. Seyrânî’nin şiirlerinde bütün bu dejenere olmuş hayat ve tiplere ait bolca örnek bulmak mümkündür. Bunların her birine değinmek bir yazının sınırlarını aşacağından biz sadece Seyrânî’nin devlet ricali hakkındaki görüşlerini bir nebze anlatmaya çalıştık.

Seyrânî’nin padişahı bile korkusuzca hicvetmesinin iki sebebi olduğunu düşünüyoruz. Bunlardan birincisi, Bektaşiliğe olan meyilden dolayı yeniçerilerin yanında yer alması, diğeri ise bin bir ümitle geldiği İstanbul’da saray ve çevresinden aradığı alaka ve ilgiyi görememesidir. Bunlara, mizacımdan kaynaklanan -Tanpınar’ın ifadesiyle- “haşin ruh”lu, “sert dil”li ve her zaman adaletin peşinde koşan bir insan olmasını da ilave etmeliyiz.

KAYNAKÇA

AKMAN, Eyüp (2011). **Kastamonu Kaynaklarında Erzurumlu Emrah**, Gazi Kitabevi yayınları, Ankara.

AKYÜZ, Kenan (Tarihsiz). **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılap Kitabevi yayınları, İstanbul.

⁸ Bu isyan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Niyazi Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma, İstanbul 2002

- AYDOĞDU, Betül (2011). **Türk Edebiyatında Seyrânî Olgusu, Develili Seyrânî ve Eserleri (İnceleme-Metin)**, Doktora Tezi, EÜ. SBE., Kayseri 2011, Danışman: Prof. Dr. İsmail Görkem.
- ARTUN, Erman (2011). **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**, Karahan Kitabevi yayınları, Adana.
- BERKES, Niyazi (2002). **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, YKY, İstanbul.
- ÇADIRCI, Musa (1991). **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, Tarih Kurumu yayınları, Ankara.
- DÜZGÜN, Dilaver (1995). **Erzurum’da Kahvehaneler ve Âşık Kahvehanesi Geleneği**, Aktif yayınevi, Ankara.
- KARAL, Enver Ziya (1983). **Osmanlı Tarihi V. Cilt**, Tarih Kurumu yayınları, Ankara.
- KAYA, Doğan (2010). **Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ yayınları, Ankara.
- KAYNAR, Reşat (1985). **Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat**, Tarih Kurumu yayınları, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (2004). **Saz Şâirleri**, Akçağ yayınları, Ankara.
- ORTAYLI, İlber (1987). **İmparatorluğun En Uzun Yüz Yılı**, İstanbul.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1997). **19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi yayınları, İstanbul.
- YILDIRIM, Dursun (2001). **Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları**, Akçağ yayınları, Ankara.
- YÜKSEL, Hasan Avni (1987). **Âşık Seyrânî**, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.